

1944

8 март - Малкър халкыны кѣчгюнчюлюкге азап чекгенин эсгеруню кюню

2019

Газета издається на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ru

ЗАМАН

Бараз кюн, 6 март, 2019 жыл №№ 25-26 (20603)

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ ВРЕМЯ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Къабарты-Малкър Республиканы Башчысыны къуллугун болжаллы халда толтурган К.В.Коковну республиканы жамауатына ЧАКЪЫРЫУ СѐЗЮ

Мында 75 жыл алгъа 8 марта Къабарты-Малкърны тарыхында бек бушулу ишледен бири болганды. Улуу аманлыкчылык этили, малкър халк зор бла тууган жеринден кѣчюролгенди. Ол кюн сау милетни азап чектенине бушуу этил, жорек таралуулукну жанында сезибиз, зулумулукну бла законсузлукну хатасында терликсиз жоолганланы эсе тюшюребиз, хурмет этебиз.

Не улуу къыйынлык сынагъан эсе да, малкър халк бююлюгенди. Ният къатылгы, акъылманлыгы, иш кѣлюлюк, тууган жери Къабарты-Малкърга сыймеклиги, тюзюк хорларыгына ийнанулуугу анга одам тѣмезча болумоуда сау квалырга, аны къой – къурау кючюн сакларга, ол жагъаларына къойтырга болушандыла. Тарых ата журтна къйтхандан сора къыска заманы ичинде ол экономика, социал, култура айнууунда бийик жетишимге жеталганды.

Бююлюкде республиканы халкларыны шухѣ юйюрюн-

де жангы жашуа къурайды. Аны бла бизге не улуу къыйынлыклары да биз жалаңда биригип хоралыялгыбызны, тууган Къабарты-Малкърга бызын къолайлы келир заманы жалаңда бирге жалчатылгыбызны шорт кѣргюзтеди.

ТЮЗЛЮКНЮ АЧЫКЪЛАГЪАН ШАРТЛА

Кертиликге, жигерликге бла ѣтгюрлюкге жууапха – огъурсуз, кюйсюз буйрукъ

Совет Союзда бир-бир миллетни зор бла тууган жерлеринден кѣчюроу политика Улуу Ата журт урушунда алынгъа окъушылгъан эди. Биринчи сны чышылгъын керюйиле, полякка, немислиле, финле сынагъандыла.

1943 жылда къарачайлы бла къалмыкчула, 1944 жылда февральда чеченили бла ингушула тууган журтларында айырылып, зор бла Къазахстанны бла Орта Азияны къумлу жерлерине тюшгенди.

ЖАЛГЪАН СПРАВКАЛА, ТУТХУЧУЗ ТЕРСЕУЛЕ

1944 жылда 20 февральда Паврентий Берия жашырын Грозныйге келеди. Мында ол чеченилини бла ингушуланы кѣчюроу операциягъа, анга уа «Чечевица» деп атагъандыла, башчылык этгенди.

Ол кезиуде уа Къабарты-Малкърны НКВД-сы бла Халк комиссарлары совети Берияны аты бла «КЪМР-ни малкър районларында болум» деген справканы хазырлайдыла. Тарыхчылары оюмларына кѣре, малкър халкыны зор бла кѣчюроуно юсонден оную Черкѣ жузда болгъан ишле бла байламды. 1942 жылда 27 ноябрден 5 декабрьге дери бандитлеге къжау операцияны сылтауу бла ич аскерле Сауту эм Глашлары элдеде 723 мамыр адамы къыргъандыла (ол санда 16 жыллары толмагъан 162 сабийиун).

Бзы бла малкър халкыны кѣчюроурге документле хазырландыла. Аланы окуп, Паврентий Берия Сталиннге таулуланы аманлап, справкка жарашдырады. Анда уа халкда бандитле, гитлерчилеге болушандыла бардыла деп жазады, телеграммасын а былай сезле бла бошайды: «Чеченилини бла ингушуланы депортациясы бошланганды, эркин аскерчилени бла чекиствени таулуланы Шимал Кавказдан кѣчюроуде хазырлангъан, операцияны бый-

ил 15-20 марта бошаргъа боллукъды, агъагда терекле чакъынычы...».

1944 жылда 26 февральда ич ишлени наркомуну «КЪМАСОР-ден малкър халкыны кѣчюроуно юсонден» энци жашырыны буйрукъу чыгарылдыла. 29 февральда Берия Сталиннге операцияны жетишимли бардырырга хар не да хазыры, 10 марта дери битеу жумушла бошайкъдыла, 15 марта уа таулула кѣчюролюкюде деп билдиреди.

ХАШУ ЙУДЕ ДА БИРЧА БУРУЛУУ ЭРТЕНЛИК

1944 жылны 8 мартыны эртенлиги битеу таулу элдеде да бирча башланганды: эшикле

къагылып, миллет саулай кѣчюроледи, жолгъа хазырлангъа 30 минутуузу барды, деген буйрукъдан. Былай тюзюлюкюне сакъламагъан адамла бек жунчуйдула, жолда не зат керек боллугун ангыламай, къолгъа тюшгени жыйып башлайдыла. Жарым

КЪМАСОР-ни кетерип, Къабарты АССР атауну юсонден-бетим чыгъарылды. Малкър халкыны къыраллыгы сыйырылганы бла бирге жерлерини бир кесеги, ол санда Элбрусун тийреси, Грузиягъа берилгенди.

Сѐзюсю, таулу халкыны депортациясы республиканы экономикасына, миллетни политика, демография болумуна улуу заран салганды. Малкър тили, халкыны культурасы, адет-тѣрелери, энциликлери, хазнасы унутулур чекге жетдирилгенди. Жарымгъа аны хатасы бюгон да сезиледи.

КИШИ ЖЕРИНДЕ КѢЛСЮЗЛЮК ЭТМЕЙ

Архив шартлагъа кѣре, Къазахстанга бла Орта Азиягъа кѣчюролген халкыны жартысы тенги бири сабийле болгъандыла, тишируула уа - юден бири. Эр кишилини асламы акъсакъалла, миллетни сакъатлары эдиле. Бу къыйынлыкны сынагъанланы айтанларына кѣре, биринчи эки жылы ичинде адам кѣп къыралгъанды – саулай юйюрге жоъ болгъанды.

Статистикагъа кѣре, эки жылы ичинде беш мингге жуукъ адам алышхандыла дуниялары. Тау хауаны жумушкъылыгында есен миллетге къум жерле жарашмай 13 жылы ичинде халкыны 30 проценти жоюлганды.

Таулуланы экономика жаны бла айнамагъан жерлеге кѣчюрогенди. Аланы колхозла да, къурулушда, тау-жарашдыруу промышленностеда учуз урунуу кючючча айырылангандыла. Къырулары болгъаныла, жыл санларына къарамай, барысы да ишлерге борчлу этилгенди.

Ахыры 2-чи бетеди.

Селектор кенгеш

Казбек Коков конкуренциягъа чыдамлыкны кючлендириуню амалларын сюзюуге къатышханды

Тюне Москвада РФ-ни Правительствосуну вице-премьери Дмитрий Козакны башчылыгында селектор кенгеш болганды. Анда конкуренциягъа чыдамлыкны кючлендириуню корпоратив программасын жашауда бардыргъан организациялагъа болушукъ берюно оңлары озюлгенди. Кенгеште видеоконференция байламлыкка халда КЪМР-ни Башчысыны къуллугун болжаллы халда толтурган Казбек Коков да къатышханды.

«Халкыла аралы кооперация бла экспорт» миллет проектин «Промышленный экспорт» федерал проектин чекеринде, деп чертгенди Дмитрий Николаевич, кенгешни ача, конкуренциягъа чыдамлыкны кючлендириуню корпоратив программасына кѣре ишленген, федерал эмда регион даражалы товарла чыгаргъан предпритияланы бир тизмеси жарашдырылып, къабыл кѣролгенди. Россияни Промышленность эм сатыу-алуу министрствосу биринчи апрельден башлап тийишли келишимле этилик компаниялары айырып тѣбиреркиди.

Ахыр эсеплеге кѣре, россияли компанияланы экспорттерлагъа тюзюкней субсидияладан башлап проектерине льготалы кредитле берюуге дери мадарла этилиди. Миллет проектин жашауда бардырыугъа регионланы къошугъа улуу эс бурлулукъ. Ала болушукъ этилик экспорттераны санына къошулукъ предпритияланы тизмесин жарашдырылды.

Сюзиге салайык, Къабарты-Малкърда сы-

рьѣгъа саналмагъан затланы тышына сатыугъа «Терекалмаз», Нальчикни бийик вольту аппаратура чыгаргъан заводу, «Севкавентен», «Бакаси-Автозапчасти», «Глас», «Бетанет» эмда башхала къатышдыла. Продукцияны тыш рыноклагъа ѣтюрюу, республиканы промышленность предпритиялары къырал болушукъ алырга эгер, сатыу-алуу-экономика байламлыклары кенгештир эмда инвестицияланы кѣбейтир мурадда Россияли экспорт ара, Россия Федерацияны тыш къыраллада сатыу-алуу предствителстволары бла бирге ишлеу къыралганды.

КЪМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы

Парламент

Республикада сабийлени эркиндиклери жаны бла уполномоченный деген къуллукъ кийирилгенди

Парламенти президиумуну кезиюле жыйылуунда депутатла «ФЪ» жуукъ соруну озюгенди. Кенгештирерки Татьяна Егорова бардыргъанды.

Ол санда парламентарийле «Бир-бир республикалы законлагъа тюрленюле кийириуню юсонден» закону проектине къырагъандыла. Аграр политика, экология, табигъатны хайырлануу эм жер халла жаны бла комитетни башчысы Мокъаланы Кемалны ангълатханына кѣре, документ «РФ-ни Агъач фондуну жерлеринде тюрленюле кийириуню юсонден» КЪМР-де Сабийлени эркиндиклери жаны бла уполномоченный деген къуллукъ кийирилгенди, аны бла бирге уа КЪМР-ни Башчысында Сабийлени эркиндиклери жаны бла уполномоченный кетерилгенди.

Документле сейлерли болган министрстволаны бла ведомстволаны къаруларына берилгенди. Ала этген эсгерилеуе озюлюк,

этенди. Аны айтханына кѣре, республикада Сабийни эркиндиклери жаны бла уполномоченный деген къуллукъ кийирилди. Ол а КЪМР-ни Конституциясыны 7-чи эм 41-чи статьяларын жашауда бардырырга себеплик этеркиди. Алада сѐз юйюрге, аналкыгъа, аталкыгъа, сабийлеге къырал болушукъгъа гарантацияланы, республикада акъыллыкъ болмагъанланы эркиндиклери, законлу сейлерин сакълауно юсеринден барады.

Бу законопроект бла байламлы къырал къуллукларыны тизмесинде КЪМР-де Сабийлени эркиндиклери жаны бла уполномоченный деген къуллукъ кийирилгенди, аны бла бирге уа КЪМР-ни Башчысында Сабийлени эркиндиклери жаны бла уполномоченный кетерилгенди.

Документле сейлерли болган министрстволаны бла ведомстволаны къаруларына берилгенди. Ала этген эсгерилеуе озюлюк,

сыз бла проекте Парламенти жыйылуунда тинтилликди.

Президиумда федерал законланы проектерини, субъектледе законла чыгаруучу оргнланы башламчылыклары да озюлгенди. Алада коммунал жумушланы багъаларын тохташдырууну, тѣгерекдеги къудуретин сакълауно, сабийлерни болгъан юйюрге къырал болушуклары юсеринден айтылды.

Спорт эм туризм жаны бла комитетни башчысы Арсен Баргунов «КЪМР-де футболу айнытууну оңлары эм тийгъычла» деген темагъа «тѣгерек столда» чыгарылгъан эсгерилеуе кълай тамалмагъанлары бла шагъарейлендиргенди. Белгили болгъаныча, предложенияла толтурулдыла, спортну тюрлюкюн айнытууга бурлугъан тийишли мадарла этиледиле.

КЪМР-ни Парламенти пресс-службасы

Программа

Митингге, кѣрмючле, ушакъла

Сезгиниши марта Тарноузу парк тийерлеринде малкър халкыны кѣчючюлюкде жоюлгъан адамларына салынган эсгеруе ташы кътында бушулу митинг боллукъду. Ол эртенликте 10.00 сагъатда башлангъанды. Элбрус районун, шахарны да администрациялары башчылары, жамаот организацияланы бла политика партиаланы келечилери, школчула да мемориалго полле салыкъдыла. Бзы бла районун раис-инимам дууа тутурулукъду. Куулыланы Къабын аты Медонит юйде кроевдене музейде уа «13 узакъ жыл» деген кѣрмюч очылкъды. Анда архив материалла, ол санда соргонно

азалыгын сынагъанланы эсгеруелери, халкыбызы сорнюлюк сынагъанын эмда тууган жерине къойтханы, аны жетишимлери юсеринден тарых шартла кѣрпозлюкюде. Кинотеатрга келгене уа «Чыдагъан» деген документли фильме къыралыкъдыла. Малкър халкыны зор бла тууган жеринде кѣчюролген кюнге жораланган ишле районун битеу элдеринде да бардырылкъдыла.

Алиса ТАРИМ, Элбрус районун администрациясы пресс-службасын башчысы

Жол

Тамбукан кѣлден бир жанында

Къабарты-Малкър бла Ставрополь крайны чегинде «Кавказ» Р-21 жолда ишлене тургъан жангы, тѣр ызы участуно быйлыны ахырына бошаргъа айтыдыла. Ол Пятигорск бла Тамбукан кѣлден бир жанында ѣтеркиди.

Росавтодону автомашина жоллагъа къарган «Кавказ» управлениши объектин «Зольская - Запужское» деген жол айырылууну ючден экинсин тамам этгенди. Дагъыда Прогрессе баргъан

жолуну мурадду да эгли проценте азбир болганды. Ол «Кавказ» трассагъа къошулукъду. Жылны ахырына къурулушчула жангы жол эм Золка бла Мокрая Золка суулада эки кѣпор ишлеркиди. Къурулуш баргъан жерледе къоркъуусулукъ сакълангыча буруула тартылкъдыла эм кеме жаратырча чыракъла орнатылкъдыла.

Бизни корр.

Кертиликке, жигерликке, жигерликке, жигерликке жууапха – огъурсуз, койсюз буйрукъ

Ақыры. Аллы 1-чи бетедде.

Алай анга да кырамай, тишери-
генде, айдан, кауаны болумундан
сыйналган адамга суу кюнго
аяк иосуренде болгандыла, иш-
ден бири да кырамаганды.

Кеңгочюне социалист эриш-
улеге кыатышып, жигерликлерин
кертюгенди. Сөз ючюн, Фрузе
областын Ворошилов районунда
1944 жылда тауулары арасында 51
станочкун, урунуну да 70 удангын
болгандыла. Исык-Куль областа
уа, 1949 жылы шартларына кере,
122 адам «Улуу Ата журт уруну» кези-
юнде жигер урунган ючюн» деген
майдалга тийиши кертюгенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

Битеу да бирге уа бу майдал алты
миң таулуга бергенди.

Диналаны Унейжа чим макуму
жыйганды бет жарыкчы урунган
ючюн Ленини орденни бла белги-
ленгенди. 1948 жылда уа **Келемет-
ланы Шухайн** Социалист урунуну
жигити деген бийик кырал сауга-
га тийиши бийик бергенди.

аскерчилерибизни кырадарлары
юсуренден кеп жазылганды.
Болыш Мартыновский тийресинде
сермешледе халкыны жигит ула-
нарды жигерлик бергенди. Суворову,
арасында **Куммеланы Чепелу** эм
башхала.

ХОРЛАП ЮЧУН

ЖАЙЛАР

АГМАГАНДЫЛА

Таулуга халкы фронтта 10 миңден
аспун уланышы ашырганды. Ала Улуу
Ата журт уруну битеу фронтларында
дөрмөшөгенди, Лениградны,
Москваны, Ростову, Сталиградны,
Харьковну, Одессаны кеп башха
шахарлары бла эпизин кыоруула-
гандыла. Жигиттерибизни жарысы
тегити бири (4355 аскерин) Ата жур-
тузун эркинлиги ючюн жанларын
бергенди.

Уруну аягылыкта биринчилени
санында Берг кваланы кыоруу-
лаганла сыйналгандыла. Алары
арасында **Чочаланы О., Созайланы З.,**
Бечулананы М., Жапулананы Д.,
Байкуланы Т., Борчалананы Х. эм
башхала.

«Жашла бла бирге уа Ата журтбузу
жаланчаксызлыгын кыоруу-
лаганла тизгилерине кызыла да
тургандыла. Биринчилени санында
уа **Ораканы Фаришат** кетгенди
уруша. Медина кырым болган
жылда кызы Ата журт уруну орденни
1-чи эм 2-чи даражасы, Кызыл
Жулдузун орденни, «За отагу»-
«Кавказын кыоруулаганы ючюн»-
«Берилени зорлаганы ючюн» эм
кеп башха майдалла бла сауга-
ланганды. **Малклараны Зонян,**
Гулилананы Маржаны, Мускуланы
Шамсаны эм башха таулуга кызыла
атары да Хорланны келтиргендени
тизмелеринде жазылганды.

Кертисин айтканда, жуук адамы
кызауата кыатышмаганды, анда жа-
ны бермеген бир юйюк да болмаз
тауулары арасында. Сөз ючюн, **Акь-
будиан Бачираны** туулукта жети
кырандашдан алтысы **Домайял**
Нух, Назир, Хасанби, Аю, Жаурдат
- кызауатдан кыайтамагандыла.
Кенделенде **Жанатиланы Алинини**
алты баласындан төртюсю - **Маго-
мет, Нух, Юсуф** эм Якуб - сермеш-
леде жоюлгандыла. Лашкуатдан
Борчадан жети кырандашдан
бешиси - **Хасан, Хусей, Аубекир,**
Мажит, Абдукарим да, **Емюрюк**
болгандыла.

ЖИГИТЛЕНИ АТАЛРЫ -

ЕМЮРЮК

Кырабты Малкларда, битеу Шим-
ал Кавказда да биринчи болуп
СССР-ни Жигити деген бийик ат
Байсолтананы Алиме бергенди.
Гвардияны капитаны СССР-ни
Жигити, Ленини орденни, Кызыл
Байрактын жигити кваланы
Борчадан жети кырандашдан
28 октябрде сермешленден биринде
өлтүргенди. Ол кезиге уа таулуга
жиз кеге 380 керге чыгып, гитерчи-
лени 21 самолётун чачырганды.
20-жыллык **Уммайланы Мухажир**
а кесини биринчи саугасын

«За отагу» майдалны 1942 жылда
Украинада Верхне-Астаховский эл
ючюн кызауатда кертюзгөн батырлы
жылы ючюн алганды. Дагыда ол
Кызыл Байрактын Суворову,
Богдан Умюньскийни орденнерине
тийиши кертюгенди.

Кыралда баш саугасы уа анга
Одессаны эркинлиги ючюн сермеш-
леде жигитлиги ючюн берилерге
керек эди. Ол шахарга, аны ара
орамында да биринчи киргенди,
кеси алпаны 19 гитерчини, ротасы
бла бирге уа 300 душманы кезик
этгенди. Алай ол кезиге малкяр
халкыны аты бандите чыгарылып,
милет саулугу зор бла кечюргенди.
Аны ючюн а Умайя улугу жы-
дузун орунуна Александр Невскийни
ордени бериледи. Аны бла уа дивизи-
онны, полканы, батальонны
командирле саугалангандарын
айтырды.

Болсада тозлок хорлаганды.
Улуу Ата журт урушдан 45 жыл оз-
гандан сора - 1990 жылда - анга
кыралны Президентини Указы бла
СССР-ни Жигити деген сыйлы ат
аталганды. Алай Мухажир кеси
аны кеременди, ол уруша алган
жаралдан, кебюсюнде уа киши же-
реде комедатура миллетте этилген
зордукта жюргөн кырылып 1948
жылда киши жеринде өлгөнди.

Озгөн өмюрдө 80-чи жылларын-
да тинтуле бардырылып, кырал
саулугага тийиши болуп, алай
торпо-торпо сытуула бла аланы
алмай кылаган батырлары атлары
белгити этилгенди. **Бабаланы**
Магомет, Даулананы Махти, За-
лийхананы Магомед, Зокаланы
Кюнакбий, Кызылараны Мухажир,
Кудайиланы Шамсудин,
Куммеланы Абдула, халкы сыйген
артистибиз **Кучукланы Магомед,**
Макытланы Магомед, Насталаны
Хажбек, Османланы Дадаш,
Темоланы Юсуф, Уналаны Рамазан,
Черкесланы Сарбий, Элюсерланы
Кеккез, Эзеланы Зекири Хорлам
ючюн жанларын кызыларын алмай
сермешленери ючюн СССР-ни Жиги-
ти деген аты кертюзгөнлени.
Алай саулуга бюгюн да жетмегенди
аланы юйюрлерине. Заман
озгөн эсе да, тозлок хорлар деп
бек ышанбаз.

ХАР НЕ ДА - ФРОНТХА

Жашлары, кырандашлары, юй
башчылары кыралы жалынчак-
сызлыгы ючюн кызауат бардыр-
ган кезиде тиштуруу фронтха
кыларынды келгенича болушкан-
дыла. Ала эр кишини орунларына
предприятиянда, колхозда, фер-
малда ишленгенди, тракторланы,
машиналаны жюргөткенди.

Промышленность аскер керекле-
ни чыгарууга кеңчюрлөди, техно-
логияла алышып, республиканы
заводларында минала, огнемётла,
каташалага толпа чыгаруу, кий-
имлени, аскер фураганы, кавал-
ерияга кереклени жараштыруу
кыралдыла. Сөз ючюн, «Кызыл
Малклар» артылы келгенден
фронтда аскерчилеге кийимле
тигенди. «Төбөн Чегем» колхоздан
ийнек саууучу **Талпасханланы Умпат**
а сютно эки кереге кеп сауганды,
планы хар айда да артыгы бла
толуурга эс бергенди.

Фронтху кереклерине, танкхла
ишлетерге адамла кеслерини ача-
ларын да бергенди, аскерчилеге
жылы кийимле, нурукхла жибер-
генди. Юйюкте, Чегем районун
колхозчулары эки-он айны ичинде
2,1 миң килограмм жон, 355 тон,
105 габара (фуфайка), 188 берк,
870 кый тери, 30 жамычы, 100
башлык, 540 кып кып бергенди
фронтха. Танк колоннаны кыраууга
уа таулуга 13 миллион сом кыошкан
эдиле.

Кызыл Аскерге болушукчула
Кырал займ чыгарылган кюнде
уа республиканы битеу районларын
да митингле бардырылып, фронтха
хазырлыкларын билдиргенди
адамла. Кырасындагы **Уналаны**
Сман кеси ыргызлыгы бла миңг
сом, Төбөн Чегемден **Кюнакканы**
Кистума жашы кюлунда сауту бла
кырауулабызны кыоруулаганын
айтып, 500 сом бергенди. Былай
юйюлге хар элде, колхозда болган-
дыла. Таулуга кырал займыга милли-
он сомга жууук жыйгандыла.

Республика душмандан эркин
эттигенден сора аны экономикасын
ангы юсюне эту жумушда да
таулуга кеслерини жигерликлерин
кертюзгөнлени. 80-90 - жыллык
акьсакьалла, 11-12 - жыллык
акьылбалык болмагандыла да бир
жанчыла кыламагандыла. Эриши-
улере кытышып, Эпбрус райондан
90-жыллык **Кудайлананы Абид,**
89-жыллык **Бачиланы Исмайл**
ише чыкьгандыла, 12-жыллык
Эзеланы Ишайн сюрююнде уа
56 бузуу бар эди.

1944 жылда февральда эл мюлк-
чюле Сталинге малкяр, кырабты
эм орус тилдеде писмо жазып,
уруну планы артыгы бла толту-
рганларын билдиргенди, кесле-
рини жангы борак алгандыла. Алай
таулугага аланы орунуна кең-
чючюлюккю ачыгытын сынарга
тошкенди.

АНГЫЛАГАН ДА

КЫЙЫЛДЫН

Биз битеу бу шартланы нек санай-
быз деп сорукчула да болура. Таулуга
халкь фронтисеге жашы кылауу
атах 10 миңден аспун жашы бла
кызын ашырганды, тиштуруула,
акьсакьалла эр кишини жерлерин
алып, предприятиянда, колхозда
ишленгенди, кыларындын келге-
нича фронтха болушкандыла.

Душманы тигерчилеге тазалуу
кызауатда кыларын-жанларын
аммай сермешген таулуга кыралы
батырлыклары ючюн бийик кырал
саулугага тийиши болгандыла.
Миллет Ата журтуна сыйкемлик
кеңчючюлюккю отунда да кертюз-
гөнди. Алай халкыны кертигенине,
жигитине бла этючюлюккю
кырал миллетни саулуга тууган
журтундан зор бла кеңюрлөдү
гем огъурсуз, койсюз буйрукъ бла
жууаплаганын ангыларга онг
бармыды?

Басмага **ТИКАЛАНЫ**

Фатима хазырлаганды.

Статьяда «Вклад респессиро-
ванных народов СССР в Победу
в Великой Отечественной войне»
деген китапта басмаланган шартла
хазырлангандыла.

Чемерликлери — бийик, хайырлары - уллу

КыМР-де Ич ише ми-
нистерствода Эксперт-
криминалист бөлүмө 100
жыл толганын бла байла-
мы кууучулары жыйылуу
болганды. Юйбейи бла
алгышайлы, министр
кылуугун болжалы хал-
да толтурган Назир Ма-
мехов бөлүмө келечилери
аманлыкчылыкка кы-
жажуу корешсе, аур
буурукчулары ачык-
тауда маганларын уллу

болганларын чертгенди.
- Криминалист не за-
манда да профессионал
комитетини КМР-де след-
ствие управленисын крими-
налистика бөлүмүнө
таматыса Анзор Пешев
да алгышылганды.
Ахырында ишлеринде
жетимишле болдурган
экспертле грамотала,
ыспак кыагытла бла са-
ууланганды.

башчысыны кылуугун
толтурган Мухадин Да-
летов, РФ-ни Следствие
комитетини КМР-де след-
ствие управленисын крими-
налистика бөлүмүнө
таматыса Анзор Пешев
да алгышылганды.
Ахырында ишлеринде
жетимишле болдурган
экспертле грамотала,
ыспак кыагытла бла са-
ууланганды.

Бизни корр.

Газетчилени ачык сөлөшүүлери

Лескен районда респу-
бликаны муниципал газет-
лени редакторларыны
кенгеше болганды. Аны
ишине КМР-ни Журна-
листтерини союзуну баш-
чысы Шарадан Рамизат
да кытышканды.

Тюбешюде район га-
зетле шендюго жашауда
не магананы тухтанала
сора да, журналистени
иш халкыры да шендюго
заманга кере бек гитчеди.
Жыйылуу ахырында
айы болса да, алай миллет
маданиятына бла адет-
телени «кюбюрю» бол-
гундарын чертгенди.

да орта эсеп бла 100-150
сомга өсгөнди. Андан
сора да, журналистени
иш халкыры да шендюго
заманга кере бек гитчеди.
Жыйылуу ахырында
айы болса да, алай миллет
маданиятына бла адет-
телени «кюбюрю» бол-
гундарын чертгенди.

Бизни регионда бек жаш
муниципал басма органга
Лескен району газетин
саларга болуучу. Аны баш
редактору Заина Гуажи-
ева 2004 жылдан бери эм-
калай ишленгендигин, асп-
лам эс неге болгоннени
юсюндөн да билдиргенди.

Кенгеше басма ор-
ганда болган жарышууны
сюзгөнди. Сөз ючюн,
аланы аспаны тираж-
лары миңг экзюмпляр
чакыры берге азайганды,
жирим жылга жазылуу

болгундарын чертгенди.
Кенгеше басма ор-
ганда болган жарышууны
сюзгөнди. Сөз ючюн,
аланы аспаны тираж-
лары миңг экзюмпляр
чакыры берге азайганды,
жирим жылга жазылуу

БАЙТУГАЛЛАНЫ

Кыйындыкка бюгюлмей, жашаудан тынгуолмей

Биринчи Урунуу Жигитибиз

Көчүрүлгөн халкылары араларында Социалист Урунуу Жигити деген сыйлык аты биринчи болуп мал-карылар жаш Келеметаны Шохайып алганы да аңстан тийилдөө.

Кыргызстандын Дтамбул областыны Мерке районуну «Мерке» совхозунда зөңгөргө башчылык эте чоңдордун бахчалары ишеним механизациялауу бек алгана ма ошол башлаган эди. 1947 жылда аны зөөносу хар гектардан 830 центнер багуу туз чоңдордун алганды. Ары дери аллай көрүмдөгө бир киши да жеталмаганды.

Кеси курагын зөөноуу биринчи жылда окуна бир заманда да болмагы аны бай тирлик өздөрдө эл эм аны, бахшалардан болушук излемей, кыранчсыз жыяды. Зөөночу членерини барысына да ол жыл багыты саугалга берилгенди. Шохайыны сураты уа чоңдордун өздөрүнөчүлөн алчылары аллысына салынганды.

Совхозда уа аны оюусоуу бла механизацияланган зөөнолу кыралардыла. Аны иш санынауу бла шагырыеленерге кыошу молкөлдөн, райондадан, областан да келип башлайдыла. Совхозду ол замандагы директору Полодов эм баш агроному Бакин баш туз чоңдордун өздөрүнөчүлөн арысында Шохайыны иш санын кенг жаяр ючөнү улуу кыйын салгын эдиле.

Сабыр акыллы, оюмулу, иш келюу, кураууу хунери да болган Шохайыкты совхозду башчылары улуу буреп аттанды. Аны сөнбөлү көчгөнчүлөндөн энци зөөноуу кырайым дегенде, ыразы болуп кыялган эдиле. Юйорю да - эгечлери, кырайданшлары, аладан турганда да - аны зөөноуу эдиле.

Турктук улуу билими болмаган Шохайып эл молк техниканы, агротехниканы, алчы сыйналуны юсеринден киталпаны, кече-кюн демей, окуп, алчылары ишлери бла шагырыел-

Битеу районда да көрүмдюлерине киши жеталмаганды

Социалист Урунуу Жигити Эденляны Мариямны кызы тукуму Моллапапады. Ол Холган Бзынгы аууну Кыара-Суу элинде 1929 жылда тууганды. Сабий жылларында аныс бла колхоз фермагы бара турганды. Таулу тиширүү, ийнеклени саууп, чечелени аык көмюккө сюдөн толтуруу, улуу орунлагы куру эди. Биле болуп эди тиге Мариямчы аны да жашуу жолу бу иш билерини.

Кыыз элинде биринчи класска барды. Устазлары жазарга-окурга юйреткенди, андан сора урунууу да сюереге. Эрттенде школгы жорююдо, андан келгенден сора анысына болушды. Аруу ырахатты сабыллык. Жарсыгы ош узакгы созулмады. Ата журт уруш башлангы, эр киши кызауатка кеткенди. Кеп да турмай халкы Азияга көчүрүлдө.

Узак Кыргызстан анга экинчи Ата журт болду. Моллапары Ош областы Сузак районуну Ленин атлы колхозуна тошөдиле. Кеп турмай юйор тамата Зукай бла аны юй бийеси да ашууду. Кыыйын заман эди, битеу эл молк ишн тиширүүла, сабыле бардыргын халкы. Колхозда жерчилик, малчылык бла да ала көрүшөндиле.

Ал кезинде Мариям чоңдор өс-

дюрген бригадада урунады. Андан сора фермагы көчгөндү. Биринчи жыл онеки ийнек саууп, хар биринден 700 литр сют алады. Хау, ол аз көрүмдюдо, алай заманга кере, аман тийюл эди.

Аз-аздан сют алыу өсе барды. 1959 жылда хар ийнек башындан 3000 килограмм болды. Баш иеси Эденляны Жамал да биргесине ишлейди. Ол а сорююк эди. Эккюз кызычы Зульфия Багышеваны да кеслерине алып өздөрдиле. Ол улуу болгандан сора Мариям бла ише жорююдо, аманач, айтхылы ийнек саууу болуукыма деп.

1959 жылда болдурган ахшы көрүмдюлери ючөн Мариямга кыраылыбызны бек сыйлык саугасы - Ленинни ордени - бериле. Бираздан да «Сыйлыккыны Белгиси» ордениге тийишли болды. Кыраылыны даражалы саугаларын алгын тиширүү ишин бютонда иги тамамалды. Аны бла бирге сабыле да өздөрдө, жамдуу, кырап жумушлагы да кытышды. 1964 жылда анга Социалист Урунуу Жигити деген сыйлык ат берилди.

Ол Халкы молккун Битеу союз көрмочюне (ВДНХ) көп кере кытышанды. Андан да алтын, күмюш, доммак майдалла кылыу болуп кыайта турганды. Кыргызстанны белгилей ийнек саууукчу малкыры кыыз Эденляны Мариям сегизинчи бешжылккыны ахшы көрүмдюле бла бошайды. Ары дери берилген саугаларына Урунуу Кызыл Байрагыны ордени эм майдалла кыюушудыла.

Ленин тууганыны жоз жыл болганда, ол хар ийнегинден 3500 килограмм сют алган эди. Аллай көрүмдю битеу районда да жок эди. Ызы бла Кыргызстанны Баш Советини депутатына айырылады. Дагында ол бир неча кере

Динмухамед Кунаев да намысын көргенди

Кыргызстанда басма сөзүмүзү «Экспресс-К» журнада көчгөнчюлөккө кезююнде, андан берисинде да жигер ишлеген, сыйлык саугалагы тийишли болган таулануны юсеринден жазыла турганды. Аны белтеринде Социалист Урунуу Жигити Жаңгорталаны Ибрагимни, аты айтылган кыруушчу, Ленинни орденине тийишли болган Улбашланы Зулейханы. Кыруу Кыргызстанда угбай, битеу Союзда да алай алдан көп табылмасы - деп жазылды изданины номеринден биринде.

Быллай махтау сөзлөгө тийишли тиширүү кыл болуп деп, аны излеуге киришеди. Тукмуу адамларын дан соруп, ахырында аны Терс-Кюлда табабыз. Ары бары. Биргесине олтуруп, кыл халпарлашып, кыраууу уа Улбашланы Исмайлыны кызыды. Алгын была Хабзада жашап болгандыла. Атасы элде намысы, сыйы жорюгөн адамдан бири эди. Жамаят ише тиги кытышанды.

Кыргызстандагы башындагы битеу уруш башланады, ызы бла уа көчгөнчюлөк. Ол кончюле Исмайыл колхоз иш бла элден тышына кетип эди. Аны хатасындан ол юйорюндөн айырылады. Кеси Кыргызстанга тошөди, адамдары уа Кыргызстанны Талды-Курган областына. Юйорюн жалаңда эки жылдан сора табып, Улбаш улуу ары жыйышанды.

Алайда бек кыйынлык тургандыла. Артада Исмайылы кыраынчы Ахмат урушдан кыайтып келеди да, быланы Талды-Курган областыны Киров районуну «Амангельды» колхозуна көчүрөди. Анда

Юч жылдан а, зөөноууларына адамла да кызошулу, улуу бригада кыралды. Орта эсеп бла хар гектардан 600-650 центнер тирлик алыу турдыла. Хар замандача, бу жол да Улбаш алычы болады. Элде, районда угбай, битеу областыда алай сауга болушды. Таулу кызыны Москвлага Битеу союз көрмочюге жиберди. Анда ол өздөргөн чоңдордурөгө сейр улуу болады. Зулейхагы көрмочю алтын майдалы берилди.

Аны сынамна алимле да зс бардыла. Экинчи жыл ала Зулейха ишлеген жерге жангы технология бла чоңдордун урлук себедиле. Анга кыраууну Улбашланы кызыларыны бригадасына ышандыла.

Урунууда болдурган жетишимлери ючөн райкомуну биринчи секретары Балатанов, райисполкомуну председатели Мырзабеков 1951 жылда таулу тиширүүчү Ленинни орденине көргөзөдиле. Экинчи жыл дагында тийишли көрөдиле. 1955 жылда уа Социалист Урунуу Жигити деген ата көргөзөдиле. Кыргызстанны Баш Советине депутатка да айырадыла.

Алма-Атадан да кылуучулуга келип, элде улуу той, кыуанч да этди. Артыгыракыда таулануны кыуанчларыны чеги жок эди. Барысы да Улбашланы кызыларын алгышайдыла.

Бу жол Зулейханы Москвлага чакырадыла. Биргесине райкомун экинчи секретары Александр Жылдыгачи да барады. 1960 жылда уа Социалист Урунуу Жигити Улбашланы Алма-Атага «Волга» атом машина жиберди. Аны тапдырмазга, бермезге күрөшгөнө болгандыла. Кыргызстанны Компартиясыны биринчи секретары Кунаевга тиюб, аны хайрындан алады машинаны.

Азиядан кыайтханы бери Зулейха Терс-Кюлда жашайды. Элде хурметте адамладан бириди. Келген кыонакыга ырадыды, бет жарыкылы тубейди. Жашуу жолуну юсюндөн сейр халпарга айтды. Мындан арысында да көп жылданы алыбызда барсын!

Урунуу алында жылдада Кенделенде Диналаны Исаны бла Текуланы Хауны алты жашлары, бир кызылары болганды. Кыолайлары иги эди. Жети киши болган юйде алай болмай а. Бошдан айтмайдыла да: «Жаши көпнө-малы көп», - деп, ийан бирде мэлэнт - «молкун да жуу болды».

Отуз бешинчи жылы аягында элпи оңуочулары, Исаны, дагында беш - алты юйорню кулакка чыгарыдыла. Малларын сыйырадыла, башха харагерлерин доржжа саладыла. Исаны юч тамата Тебден да туруп кетедиле. Кылгандарына юйлеринден кыстыайдыла. Жангыз эгечлери Зулейхагы ол заманда өнтөрт жыл бола эди.

Орамлаган бири аны атын жүрүөтөдү

Локияланы Маштайны жашы Хамадгерий 1930 жылда Кыаштатауда тууганды. Көчгөнчюлөккө Кыргыз-Кыада жашагыанды, кыруушч бригадада урунганды. Иги ишлегенде ючюн 1952 жылда Кыргызстанны кырап саугаларына көп кере тийишли болганды, анга «Социалист эришюно отличниги» деген белги да берилгенди. Кыргыз-Кыа

шахарда бир орам аны атын жүрөтөди.

Ата журтка кыайтхандан сора Хамадгерий Кыаштатауда консерва заводда, колхозда аралы кыруушч управлендида урунганды. «За доблестный труд» майдак бла саугаланды. «РСФСР-ни сыйлык кыруушчусу» деген махтауу ата да тийишли болганды.

Кесин насыптыгы саанаганды

Уяналаны Цофанны кызы Шамкызы 12 жылда Кыргыз ССР-ни Дтамбул областына тыюшоп, аны Мерке районуну «Жангы жол» колхозунда чоңдордун бахчада ишлеп башлаганды. Биринчи юкюлдеринде окуна аны ишег көп салганын эсептөдү. Чырайлы, саулыктуу кыыз, кеси иги ишлегени бла да кыялмай, нөгөрлерине да болушчанды. Сюргюнде кыйынлыккыны көтүрүөргө алай тынч тийюл эди, келле ала кезинде кеслерин киши жинде жашаууга жарашарламлай тургандыла. Уяналаны кызы алагы жаспаруу сөз бата билгенди, көлөрин көтүрүөргө көрүшөди.

СССР-ни Баш Советини Президиумуну Узакында кесини атын көргөндө, таулу кызыны инанырыгы келмей, келю толуп, кыара көзлериинден жиламукчлары актыган эдиле. «За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.» майдак бла да ол жыл кюз артында саугаланганды. Болсада кыыз башха сауганы юсюндөн сагыш этгенлей турганды - бир юкючүкө окуна тууган жерине кыайтып, тансыгын алгыртыла. Атасы Цофан, тамата кыраындысы Кыубаиди да, Кыаштатаууну көрүөргө термиле, дуниядан заманоз кеткенди.

Улуу саугала алгандыккыга, таулу кыыз кесин көтүрмөгөндө, менича уа ким барды деп, гынтылы болмаганды. Колхоз сабанда анын кыймагындай. Кыраылы уруш

тозурагхан халкы молккун жонгырттууга киришген адамла ол заманда, сагыт марданы тергемей, алай ишлегенди. Шамкызы да аладан бири эди.

Абаданырак болган кызыны жашауга кесини энци хөз кыраамы болганды. Ол кесин намысптыгы саанаганды. Не ючюн? Аны эм башка көчгөнчюлөндө да кыйынчылана тийишли багыз бичилип башлаганы, башха милетле да таулануу ошн көз блан көргөнчюлөгөнери ючөн. Болсада алыкыа тозюк толусунай тохташдырылмаганды.

Кыаштатаууну кыыз Социалист Урунуу Жигити деген атын атауга көрүмдюлөргө, алай көргөнчюлөгөнери ючөн. Болсада алыкыа тозюк толусунай тохташдырылмаганды.

Улуу саугала алгандыккыга, таулу кыыз кесин көтүрмөгөндө, менича уа ким барды деп, гынтылы болмаганды. Колхоз сабанда анын кыймагындай. Кыраылы уруш

Никита Хрущев таулу кыыз бла узун ушак баргыргыанды

Геккиланы Чучайны кызы Зуухары юйорю Кыргызстанны Дтамбул областыны Мерке районуну тошөди. Ма анда, Дтамбул аты колхозда, ол 12 жылда чоңдордун бахчада урунуп башлаганды. Андан арысында тири, неге да женгил узалган кызычкы жетишимлери бла көплене сейрииндиргенди. Кеси

жер юлюш алып, анда ишлеп, жылдан-жылга көрүмдюлерин өсдөргө барганды.

1953 жылда аны Москвага Битеу союз халкы көрмочюге жибергендиле. Анда ол Улуу алтын майдалга тийишли болганды. Сураты ВДНХ-ны мекеманыны кыабгыргасына тагылы барганды.

Зулейханы жетишимлерин саугал той-ойуу бла белгилегенди

Урунуу алында жылдада Кенделенде Диналаны Исаны бла Текуланы Хауны алты жашлары, бир кызылары болганды. Кыолайлары иги эди. Жети киши болган юйде алай болмай а. Бошдан айтмайдыла да: «Жаши көпнө-малы көп», - деп, ийан бирде мэлэнт - «молкун да жуу болды».

Отуз бешинчи жылы аягында элпи оңуочулары, Исаны, дагында беш - алты юйорню кулакка чыгарыдыла. Малларын сыйырадыла, башха харагерлерин доржжа саладыла. Исаны юч тамата Тебден да туруп кетедиле. Кылгандарына юйлеринден кыстыайдыла. Жангыз эгечлери Зулейхагы ол заманда өнтөрт жыл бола эди.

Эдиле. Алай аны ызындан келген улуу кызауатка бек гитчелери Хангайиден кылгандарына кытайлы сауга тошген эди. Ала барысы да кызыуу сермешеле болгандыла. Сау-саламат юйлерине да жыйышандыла.

Ол кезинде, андан сора да, Зулейха ишин тохтауу бардырады. 1949 жылда ише болдурган жетишимлери ючөн анга Ленинни ордени берилди. Анда жашаган таулулагы барысында да сауга эди ол. Хапар берилген болгандан сора элпи адамны улуу той этген эдиле.

Эркинлик болгандан сора Исаны жашлары, кызы да Ата журтарына кытайдыла. Зулейха Вольный Аууджа жашауу, тийрени адамны кыйын замандада кыраылы эм сыйлык орденине тийишли болган таулу тиширүүга улуу хурмет эткенди.

Урунууда болдурган ахшы көрүмдюлери бла апары айтыла тубейди.

Жарсыгы, көп да бармай фини уруш башланды. Узакгы созулмагын эсе да, анда бизни жаныбыздан көп аскерчи кырылды.

Исаны жашларыны жеткен заманлары. Аталары энци быланы да ары алып кетереп деп асыры кыайтып этип тургандан, жорюги жарылып, ёлоп кылады.

Кырандашла ол кыйынчылаңдан кытууган

Эки даражалы ордени да иеси

Текуланы Сейит Улуу Ата журт урушка дери окуна атын битеу кыраылга айтдырган эди. 1936 жылда анга жылкы фермагы башчылык этип, аскерге сайлама алга өсдюргөнү, ишин бет жарыкыла толтурганы ючөн Ленинни ордени берилди. Аны уа СССР-ни Ард Толтуручу Комитетини таматасы Михаил Калинин малчылары битеу союз көнөшине кеси кыюу бла ёшононе тойргөндө.

Улуу Ата журт урушда да Сейит батырлыгын көргөзгөндө. Кыаты сермешелени биринде жаралы болганды. Ол кезинде уа аны юй бийеси Санятын жети сабыи бла тууган жеринден көчүрөндиле. Алары ол 1945 жылда аскерден эркин этгенлеринден сора Кыргызстанда Павлодар областыны Галкин районунда тапканды.

Аскер кийимлерин тешкини окуна, анга колхозуу кыой фермасын ышанганды. Ол кезинде молккун жаланды 700 ууакк аяккылысы болганды. Ала да көтөрмөле.

Сейит ишин кыюлга таукек алганды. Ышангылы малчы нөгөрле да тапканды. Кесини юч абадан жашын сюрючюлөк этгенди. Команданты жангыбаны на да кырамай, таулу жашланы юйорлери бла кесини фермасына алганды.

Таматаны тал башчылык эте билгенни, сорючюлөни көл салып ишлегендери хайрындан молкөдө кыойланы саны терк өсгөндө. Аны бригадасында хар 100 ана кыюйдан 130 кызуу алыннганы битеу областы кыуанч халпар болуп жыйылыганды.

Алай бла, зорлукк бла көчүрүлөчү, командантыны кысыулуугунда болган халкыны жашы кыюулуучуу айнаытууга салган улуу кыйыны ючөн Ленинни экинчи ордени бла саугаланды.

Бу бетни Османланы Хыйда бла Текуланы Хауа хазырагандыла.

Жарсыула жаратхан назмула, кюйле

Мечиланы Кязим

ЖАРЛЫ ХАЛКЪЫМ
Мен айтанга тынгылагъыз,
Айтханымы ангылагъыз.
Шашар жолда сиз бармагъыз,
Жюрекке ачы салмагъыз.

Тамата оюнуң бинди,
Миллетте кечерге тошду.
Терси, тозо айырмай,
Бу не аламаткъы ишди?

Азкъысызлай чыкдыкъ жолга,
Къыйгыз бла арып, талып,
Елген – ёлпк, кыалгъан – шашып,
Асламызбыз жолда кыалып.

Душман оту жегди бизге,
Терси болду бу жол тозге.
Башыбыз тоштенди сёзге,
Оршии көрчюндү кёзге.

Къуийланы Къыйсын

ТУУГЪАН ЖЕРИМЕ
Санга алгыш эте, чыгъама
танганга,
Сени унутурча кюн туумас манга.
Буз киби суукъ сууларыңдан
кандым,
Сени тансыкылап, жылдым,
кыуандым.

Сенис насип болмаз бир
инсанынга,
Къор болайым, туугъан жерим, мен санга!

Сангырау болсам да, эшитип
турурма
Чапырақ таушуңу юз артында,
Соқыр болсам да, ажашмай
барырма
Къызыл къаным болгъан
жолларыңда.

Кёз, жорек жарыкъ да сөнсе
инсанынга,
Къор болайым, туугъан жерим, мен санга!

Къургакъ къарында аякъ
таушуму,

Созайланы Ахмат

ТЕРЕКЛЕ КЪАЛАЙ ЧАКЪСЫНЛА ?

Беш да Тау эли оту ёчюлдю,
Терекле къалай чакъсынла?
Таулу дуняны юно батханды,
Жудузла жийлай чыкъсынла.

Жудузла, жийлай, алай
чыкъсынла,
Зорлукъу жолу кесилде,
Холамда энди адам къалмады,
Елгенге къоуп келсинле.

Елгенге къоуп, алай келсинле,
Терс ою отда юерча.
Бизге бу юноно берген мурдарны
Анасы къара киерча.

Шауаланы Акат

ЗУЛМУДАН КЮЧЛОДЮ КЕЛЮБОЗ
Биз мында ёлпк къалыкъ
тоюлбюз,
Бирда къоркъамын тёлбюз.
Къыйыңлыкъ бизи буардан болса –
Зулмудан ючлюо кёлбюз!

Кыумлагъа сингип, жуутулуп
къалмаз
Бу суумлагъан къаныбыз.

Толтурганбыз вагонланы,
Таныгъанбыз къурч жолланы.
Тозетирле законланы,
Тёзом болон аз заманы.

Аз болганды къарыуубуз,
Эриши болду арыуубуз.
Былан болса барыуубуз,
Болмаз бизни жарыуубуз.

Аман болду жашауубуз,
Татыуубуз ашауубуз,
Къыйыңдан жокъ бошауубуз,
Телпегенди ушауубуз.

Сууудла тирн санла,
Эридиле жорек жуала,
Къыйналала жарлы жала,
Зыраф болду колхоз малла.

Жарибизге дурман келди,
Бизни жокъ терше дади,
Жетмез бизге асси деоти,
Кеси көтер таудан керн.

Ишди бизни жашатырыкъ,
Ару киийип, ашатырыкъ,
Былай тар жолга тошгенде,
Намыс бла бошатырыкъ.

Халкъымдан тилеп айтама,
Ишледи, ишнн къоймагъыз.
Къоркъагъыз, сиз къутурусуз,
Къол жетдирип, бет жоймагъыз.

Алим Кешоков

Къайда болсам да, турурма
заштенлей,
Оп жашил жайыңгы, оп акъ
къышыңгы
Не узакъда да турурма көргенлей.

Насып да, къуанч да сөнсе хар
сауға,
Къор болайым, туугъан жерим,
мен санга!

Сени жолларың ётедиле бары
Жюрегиме бирге кёлериңде,
Жашларыңгы, кызыларыңгы,
кыанталыларың,
Тынгыладым, тилпери билген
киби.

Юй, гырчын, суу да сен берсе
сауға,
Къор болайым, туугъан жерим,
мен санга!

Кеченги да, кюнюно да
лорсонюн
Жорютеме бирге кёлериңде,
Жашларыңгы, кызыларыңгы,
төлсеуон,
Жырларың да жорютеме кёлюмде.

Игенме, къапталын терк
сууларың,
Къор болайым, туугъан жерим,
мен санга!

Санларыбызда кыан сени
кызыңды,
Жорек кюнчюбозо алгъанбыз
сенден,
Жорютеме бирге кёлериңде,
Таймай къапталма мен
кечнде-кюнде.

Бар насыбы да сөнсе жаны сауға,
Къор болайым, туугъан жерим, мен санга!

Терекле къалай чакъсынла ?

Беш да Тау эли оту ёчюлдю,
Терекле къалай чакъсынла?
Таулу дуняны юно батханды,
Жудузла жийлай чыкъсынла.

Жудузла, жийлай, алай
чыкъсынла,
Зорлукъу жолу кесилде,
Холамда энди адам къалмады,
Елгенге къоуп келсинле.

Елгенге къоуп, алай келсинле,
Терс ою отда юерча.
Бизге бу юноно берген мурдарны
Анасы къара киерча.

Шауаланы Акат

Къозгъалып, буруп, жел,
жауун болуп,
Малкъарга къайтыр жаныбыз.

Жаныбыз анда кыалыа а къалыр,
Мында жатса да саныбыз.
Кюн кёзо болуп, нарт сёзо болуп,
Къарап турлукъду жаныбыз.

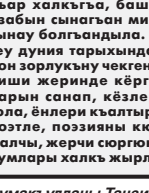
Сен мени ёктем, чыдамлы
халкъым,
Бетинги онгыз норю бар.
Сенден а сыйлы, сенден а норюду
Дунянда жангыз Бири бар!

Оп да Бир Аллах, жаратып сени,
Отпуду бийик тёрюне.
Дуня да санга, сен да – дунягъа
Туурча дайым көрюне.

Биз мында ёлпк къалыкъ
тоюлбюз,
Бирда къоркъамын тёлбюз.
Къыйыңлыкъ бизи буардан болса –
Зулмудан ючлюо кёлбюз!

Кыумлагъа сингип, жуутулуп
къалмаз
Бу суумлагъан къаныбыз.

Зумакъуланы Танзиля

АХЫР ТИЛЕК
(«Адамны журтуна, журту адам-
гъа термилтию» – поэмалдан юзюк)

Сыйлы фрайгъамбар кийген бёрк
бла –
Туугъан жериме мени кыайт!
Тилеиме сенден кече бла, кюн бла,
Жан жулдусум бла, бир кюнде
батыр,
Сен берген сыйлы ислам дин бла –
О, туугъан жериме мени кыайт!

...Сюйсенг, сен мени бургъап да
жер
Кийимлюйюз черек толкунуңа,
Хата этмезле жалан этиме,
Шошукъ чыгарып оууну
бойнуңа.

Быргъап да ий мурсала ичиме,
Хата этмезле жалан этиме,
Жумушау келип мурса кюнчюне,
Арун салыр мени бетиме.

Ан берюле улугъан атыкъа
Элпиди да ат, мен къоркъаман бир
затдан.
Туугъан жеримде атсан да ота,
Халкъызы чыгъарма жангъан отдан.

Тилеиме, Аллах, жер бла, кёк бла,
Жарыкъ кюн бла, ма танг да атар,

Мокъаланы Магомед

ЧЫДАЯЛМАЗ ПАЛАХЛАГЪА ЧЫДАДЫКЪ
Жерсиз-журтсуз къалмагъанла
кесперин
Бизге тенг этмесинле! Дуния
бизден
Башлагъанча къыйыңлыкъны
деспердин,
Къуру чыкдыкъ толу
юйлерибизден.

Къулий Къыйсыннга

Чегем судан иче келдик:
Сен – огады, мен а – төбөн,
Бизге бир кёк кюкердик.
Къыйын кюнде бир жер тебе...

Атса – бир танг атып турду:
Санга – тауда, манга – тозде,
Бир душимны бойнун бурудукъ.
Бир бушуугъа – бирча төзе...

Биз, бир къуугъун келип кюйдюк
Узакъ, жуужу да жерленде,
Бир къын жолу барып, кирдик
Экибиз да – бир сермеже...

Атакагъа атар чакъда –
Болгъанында, санга жарысыр,
Бир къын жолу барып, кирдик
Экибиз да – бир сермеже...

Халкъың бир жесрилдик
Болгъанында, санга жарысыр,
Мен да улпу азакъ чекдим,
Алай кюйсюз эди жашу...

Экибизге да бир ёшюр
Салып, ёздюрген Чегемни
Сенис къалыкъ къалмаз юнон
Азап да бирге чегейки.

Чегем кёп экибизге,
Сауға этип, жангы айлар
Жазгъан кылым ёмрлетге
Азат этер ол азапдан...

Угай! Эки белти – угъай –
Биз бир Минги Тауни эки!
Тёпеси киби – ма алай
Болдукъ бир Кавказгъа ёкюл...

Къадар шо алай буруп,
Биз экибиз да бир жюны
Эки да кыанаты болуп,
Келе келдик талай жылны.

Биз экибиз эки аты –
Тал ёзегин – ёзегинге
Тие, алай келдик атып
Тауни, тарны, ёзегинле.

Алай заман толкунлары
Экибизни башыбыздан
Дайым басып турлукъларын
Биздин сени бушуунда...

Георгий Богославцев

ТЕРСЛИК САЛА ТЮЗГЕ
Тарых жолу жалгъан
Сунарды бирле.
Керти, алдау кыйда? –

Сыйлы фрайгъамбар кийген бёрк

Сен тилегими къалып этмесенг,
Мен металмасам, Аллах, кёлюне,
Журтулу сен саулал кёргозмесенг,
Елсем а – салма мында кебиннге.

Оп кюн мени къалай сюйсенг да
элт,
Салып кюйма мында къара
жерге,
Мени ёлюмо сен аманат эди,
Эпте бар деп, ары ургъан жалге.

Оп мени элтирча Кавказ таулага,
Туларип мени, жийлай, алырча.
Салмасала да жерде къабаргъа,
Акъ булуттадан кебин салырма.

Булутка чулгъанып, чыкъсам төрге,
Кёлте турмайын кёк бойингизде,
Тюшерте болурме туугъан жерге,
Жилмакъ болуп, агъып бир
кюнде.

Оп кюн туугъан жерим, мени табып,
Тансыкълап, жийлай, кюйюна алып.
Тоугарык бла юсюмо жабып,
Минги таулу а сын ташка салыр.

Ан берюле улугъан атыкъа
Элпиди да ат, мен къоркъаман бир
затдан.
Туугъан жеримде атсан да ота,
Халкъызы чыгъарма жангъан отдан.

Тилеиме, Аллах, жер бла, кёк бла,
Жарыкъ кюн бла, ма танг да атар,

Мокъаланы Магомед

ЧЫДАЯЛМАЗ ПАЛАХЛАГЪА ЧЫДАДЫКЪ
Жерсиз-журтсуз къалмагъанла
кесперин
Бизге тенг этмесинле! Дуния
бизден
Башлагъанча къыйыңлыкъны
деспердин,
Къуру чыкдыкъ толу
юйлерибизден.

Жукълап тургъан бешкирени
сыйрып,
Илпаларын сыйрып сабийлини,
Жуукъланы бир биринден
айырып,
Отпарты да жукуландырып
юйлини.

Ат ойнадыла терсликни кыулары,
Ташла, тауда, манга – тозде,
Итле улпу, ийнекле да ёкюре,
Къара кийип акъ таулары
кыулары.

Сарнай, ашырдыла бизни
узакъгъа
Жерибизни хар чёбо, хар тергеи.
Халкъыбыз тенг болду
Къайтырыбыз биз!
Иинаныгъыз, таупа!
Къайтырыбыз да, көрчюбюз
кёлордюле...

Жарыкъларын төпелени ёзде,
Къарарыбыз биз кёкно
чуугъына...

Март ай эди,
Кыркъ төртюнчю,
Уруу бары, къыргып – отда,
Тауда уа, Малкъарда анда,
Кече, къара жаулыкъ къысып,
Жийлай эди, ачып, тыксып,
«Тауларыбыз!»
Айырылып сизден
Ексюс болдукъ!
Шо не мадар бизге?..

Март ай эди

Март ай эди,
Кыркъ төртюнчю,
Уруу бары, къыргып – отда,
Тауда уа, Малкъарда анда,
Кече, къара жаулыкъ къысып,
Жийлай эди, ачып, тыксып,
«Тауларыбыз!»
Айырылып сизден
Ексюс болдукъ!
Шо не мадар бизге?..

Март ай эди,
Кыркъ төртюнчю,
Уруу бары, къыргып – отда,
Тауда уа, Малкъарда анда,
Кече, къара жаулыкъ къысып,
Жийлай эди, ачып, тыксып,
«Тауларыбыз!»
Айырылып сизден
Ексюс болдукъ!
Шо не мадар бизге?..

Март ай эди,
Кыркъ төртюнчю,
Уруу бары, къыргып – отда,
Тауда уа, Малкъарда анда,
Кече, къара жаулыкъ къысып,
Жийлай эди, ачып, тыксып,
«Тауларыбыз!»
Айырылып сизден
Ексюс болдукъ!
Шо не мадар бизге?..

Март ай эди,
Кыркъ төртюнчю,
Уруу бары, къыргып – отда,
Тауда уа, Малкъарда анда,
Кече, къара жаулыкъ къысып,
Жийлай эди, ачып, тыксып,
«Тауларыбыз!»
Айырылып сизден
Ексюс болдукъ!
Шо не мадар бизге?..

Март ай эди,
Кыркъ төртюнчю,
Уруу бары, къыргып – отда,
Тауда уа, Малкъарда анда,
Кече, къара жаулыкъ къысып,
Жийлай эди, ачып, тыксып,
«Тауларыбыз!»
Айырылып сизден
Ексюс болдукъ!
Шо не мадар бизге?..

Март ай эди,
Кыркъ төртюнчю,
Уруу бары, къыргып – отда,
Тауда уа, Малкъарда анда,
Кече, къара жаулыкъ къысып,
Жийлай эди, ачып, тыксып,
«Тауларыбыз!»
Айырылып сизден
Ексюс болдукъ!
Шо не мадар бизге?..

Март ай эди,
Кыркъ төртюнчю,
Уруу бары, къыргып – отда,
Тауда уа, Малкъарда анда,
Кече, къара жаулыкъ къысып,
Жийлай эди, ачып, тыксып,
«Тауларыбыз!»
Айырылып сизден
Ексюс болдукъ!
Шо не мадар бизге?..

Март ай эди,
Кыркъ төртюнчю,
Уруу бары, къыргып – отда,
Тауда уа, Малкъарда анда,
Кече, къара жаулыкъ къысып,
Жийлай эди, ачып, тыксып,
«Тауларыбыз!»
Айырылып сизден
Ексюс болдукъ!
Шо не мадар бизге?..

Аны окусанг, аллай ачы конде

Аны окусанг, аллай ачы конде
жамуатны бушуун айтырча,
аны кесинден сора, кишини да
къолундан келмезлигин ангылайса.
Халкъ сюр-
мелеген сарыланлы, мели назмуланы,
халарланы, эсгерилени барын да
газетде басмалар онг жокъду.
Алай бю-
гюн миллет ауузунда айтылган,
къала келечилерибиз жазган
жарсыулу чыгармаланы,
эсгерилени эсибизге
тошорейик.

Сен тилегими къалып этмесенг,
Мен металмасам, Аллах, кёлюне,
Журтулу сен саулал кёргозмесенг,
Елсем а – салма мында кебиннге.

Оп кюн мени къалай сюйсенг да
элт,
Салып кюйма мында къара
жерге,
Мени ёлюмо сен аманат эди,
Эпте бар деп, ары ургъан жалге.

Оп мени элтирча Кавказ таулага,
Туларип мени, жийлай, алырча.
Салмасала да жерде къабаргъа,
Акъ булуттадан кебин салырма.

Булутка чулгъанып, чыкъсам төрге,
Кёлте турмайын кёк бойингизде,
Тюшерте болурме туугъан жерге,
Жилмакъ болуп, агъып бир
кюнде.

Оп кюн туугъан жерим, мени табып,
Тансыкълап, жийлай, кюйюна алып.
Тоугарык бла юсюмо жабып,
Минги таулу а сын ташка салыр.

Ан берюле улугъан атыкъа
Элпиди да ат, мен къоркъаман бир
затдан.
Туугъан жеримде атсан да ота,
Халкъызы чыгъарма жангъан отдан.

Мокъаланы Магомед

ЧЫДАЯЛМАЗ ПАЛАХЛАГЪА ЧЫДАДЫКЪ
Жерсиз-журтсуз къалмагъанла
кесперин
Бизге тенг этмесинле! Дуния
бизден
Башлагъанча къыйыңлыкъны
деспердин,
Къуру чыкдыкъ толу
юйлерибизден.

Жукълап тургъан бешкирени
сыйрып,
Илпаларын сыйрып сабийлини,
Жуукъланы бир биринден
айырып,
Отпарты да жукуландырып
юйлини.

Ат ойнадыла терсликни кыулары,
Ташла, тауда, манга – тозде,
Итле улпу, ийнекле да ёкюре,
Къара кийип акъ таулары
кыулары.

Сарнай, ашырдыла бизни
узакъгъа
Жерибизни хар чёбо, хар тергеи.
Халкъыбыз тенг болду
Къайтырыбыз биз!
Иинаныгъыз, таупа!
Къайтырыбыз да, көрчюбюз
кёлордюле...

Жарыкъларын төпелени ёзде,
Къарарыбыз биз кёкно
чуугъына...

Март ай эди,
Кыркъ төртюнчю,
Уруу бары, къыргып – отда,
Тауда уа, Малкъарда анда,
Кече, къара жаулыкъ къысып,
Жийлай эди, ачып, тыксып,
«Тауларыбыз!»
Айырылып сизден
Ексюс болдукъ!
Шо не мадар бизге?..

Март ай эди

Март ай эди,
Кыркъ төртюнчю,
Уруу бары, къыргып – отда,
Тауда уа, Малкъарда анда,
Кече, къара жаулыкъ къысып,
Жийлай эди, ачып, тыксып,
«Тауларыбыз!»
Айырылып сизден
Ексюс болдукъ!
Шо не мадар бизге?..

Март ай эди,
Кыркъ төртюнчю,
Уруу бары, къыргып – отда,
Тауда уа, Малкъарда анда,
Кече, къара жаулыкъ къысып,
Жийлай эди, ачып, тыксып,
«Тауларыбыз!»
Айырылып сизден
Ексюс болдукъ!
Шо не мадар бизге?..

Март ай эди,
Кыркъ төртюнчю,
Уруу бары, къыргып – отда,
Тауда уа, Малкъарда анда,
Кече, къара жаулыкъ къысып,
Жийлай эди, ачып, тыксып,
«Тауларыбыз!»
Айырылып сизден
Ексюс болдукъ!
Шо не мадар бизге?..

Март ай эди,
Кыркъ төртюнчю,
Уруу бары, къыргып – отда,
Тауда уа, Малкъарда анда,
Кече, къара жаулыкъ къысып,
Жийлай эди, ачып, тыксып,
«Тауларыбыз!»
Айырылып сизден
Ексюс болдукъ!
Шо не мадар бизге?..

Март ай эди,
Кыркъ төртюнчю,
Уруу бары, къыргып – отда,
Тауда уа, Малкъарда анда,
Кече, къара жаулыкъ къысып,
Жийлай эди, ачып, тыксып,
«Тауларыбыз!»
Айырылып сизден
Ексюс болдукъ!
Шо не мадар бизге?..

Март ай эди,
Кыркъ төртюнчю,
Уруу бары, къыргып – отда,
Тауда уа, Малкъарда анда,
Кече, къара жаулыкъ къысып,
Жийлай эди, ачып, тыксып,
«Тауларыбыз!»
Айырылып сизден
Ексюс болдукъ!
Шо не мадар бизге?..

Март ай эди,
Кыркъ төртюнчю,
Уруу бары, къыргып – отда,
Тауда уа, Малкъарда анда,
Кече, къара жаулыкъ къысып,
Жийлай эди, ачып, тыксып,
«Тауларыбыз!»
Айырылып сизден
Ексюс болдукъ!
Шо не мадар бизге?..

Март ай эди,
Кыркъ төртюнчю,
Уруу бары, къыргып – отда,
Тауда уа, Малкъарда анда,
Кече, къара жаулыкъ къысып,
Жийлай эди, ачып, тыксып,
«Тауларыбыз!»
Айырылып сизден
Ексюс болдукъ!
Шо не мадар бизге?..

КЪАРА КЮН

...Танг эрттен, жаным, не болуп
къалды,
Билмей турганлай, Малкъарда?
Кылима кюн жетди ми, дейди
Бу март айында хар таргъа?..

Хар юйге кирип, окуйла, жаным,
Къырдалны къаты бурлугъун,
Малкъар халкъы уа бойладан,
дейди,
Къайры эсе да къурурун.

Кылима кюнге ушайды, жаным,
Төгерек – сыйыт, хадатра.
Бирча Аллахла биз танырайыкъ,
Мадр жокъду да къадаргъа...

Аш, халчук зат да алпалайдыла
Къарыусуз къарта, сабийле,
Жашла аскерде къалдыла ансы,
Жетимс эдиле бу кюнле.

Шкоп алпында сакълайды, жаным,
Бизни элтирик машина.
Андан а къарап, сарайды ана,
Къара къан жаууп башына...

ОГЪУРСУЗЛУКЪНУ БЕТИ - ХУДОЖНИКЛЕРИБИЗНИ СУРАТЛАРЫНДА

Адам улуну тарыхы жер юсюнде кечинген жамаатны турмушундан кзуралады. Бизни кзууанчлы, жарсыулу кьадарыбыз да аны бир бетиди. Кеп халкыла суур сынаудан этгендиле емюр-емюрледе.

Малкьар миллет да алай. Ол керген кыйынлыкларын кийлеге салганды, жун эритген хаярлагга кийиргенди. Художникле уа таматаланы жюреклерин тынчлыксыз этген, бирсилени сабийликлерин сыйырган эсгерилерин, кеслери анылаганча, суратлагга салгандыла.

«Таулуланы кечюрюлгенлери». Занкишиланы Ибрагим.

«Сатхычлык». Занкишиланы Ибрагим.

«Ауушхан тишируулары жанлары тууган элдерине кьайтадыла». Занкишиланы Ибрагим.

«1944 жылны алмалары». Курданланы Валерий.

Ала, ол таулу юйлени эшиклерин аман кзууум бла кьабылган чакьдан башлап, кечююнчюлени машиналада баргьанларын, вагонлагга жюкленгенлерин, аны кьанга урулуп тургьан терезелеринден дуниягга соруулу, кьоркьуулу кьэле бла кьарагьанларын, хроникалы кинодача, бирин бирине тагьып, кьаууам-кьаууам суратла этип, ол заманын бушулу сыфатын кьурагьандыла.

Жарсыугга, Улуу Ата журт урушха дери бизни миллет художниклерибиз болгьандыла деп, анга кьууанырча тьойлюбуз. Болсада сюрюннен сора искусствону ол тюрлюсюнде белгиле да, магьаналы да ыз кьыйганла чыкьгьандыла. Аланы кьайсы да суратлаганды кечююнчюлени хунерине, онгуну кере.

Энци эс бурунча суратланы уа ол темагга **ЗАНКИШИЛАНЫ Хусейни жашы Ибрагим** этгенди. Ол Хабазда туугьанды. Юнжылгыгьында Кьазахстанга тьуюшуп, анда, Кьыргызстанда да жашагьанды. Туугьан элинде школну тауусуп, аскер борчун толтурууп, Ростовда художествену училищени 1970 жылда бошагьанды.

Ибрагим аслам алапат сурат этгенди, кеп жерледе кермючлеге кьатышханды, алай аны хар таулуугга, кечююнчюге да, кьабындаш этген а 1989 жылда таулу халкыны ол азабын атагьан энци кермючю болгьанды. Ол заманда сюрюнню юсюнден ачыкь сез айтыргга онг чыгга башлагьанды, алай толук эркинлик а жокь эди. Ол берилгенден сора да анча суратны бир бири ызындан алай терк этерге амал кьайда. Баям, ол тема жашырын да, кьоркьуулу да болуп тургьанда окуна ишлеп башлагьанды аланы Ибрагим

Анда «Эзде тутуу» деген кьауумгга кирген жыйырмадан артыкь суратына кьело толмай киши кьарамагьаны эсимдеди. Хар бирини аллында иги кескени сюеле эдиле келгенле, алада кеслерин, ол ачыну сынагьан ахлуларын таныргга сьойгенча, аланы излегенча.

Ол серияда бек улуу сурат барды: адамла поездни кьатына жыйылып, тегерекде уа сауутланган кьалауурла. Анда анча адам барды деп айталгьан кьыйынды – кьартла, сабийле, тишируула. Бетлерин жууукь кермесенг да, аланы мудахлыклары, соруулу кьарамалары, абызырагьанлары, бу артыкьлыкь алагга нелден келгенин аныламагьанлары билминп турады. Ол чарс мудахлыккыны Ибрагимни кьайсы сюрюн суратында да керюрге боллукьду.

Бу циклы ююн ол КьМР-ни Кьырал саугьасына, малкьар халккы уа ююн

рек ыразылыкьына тийишли болгьанды артаракьда. Керти фахмуну Аллаха, халккына кзуулукь этгенлени айырып, алагга бере болуп дейме аны юсюнде. **БАККУЛАНЫ Кьаншану жашы Владимир Тьобен** Чегемде туугьанды. Анга эки жыл да болгуну, Шымал Кьазахстанга тьуюшуп, анда ёсгенди. Ата журтха

«Елюмно жолу бла». Баккуланы Владимир.

онбешжыллыкь жаш болуп кьайтханды. Школда окумай тургьанлай, скульптор Алексей Денисенкону студиясына жюрюгенди. Ызы бла художник-оформительлени хазырлагьан экижыллыкь курслада окьугьанды.

Ол сюрюнню юсюнден салгьан суратла бир нечча боладыла. Аланы араларында «Елюмно жолу бла», «Урушдан – киши жерине», «Триптих» кеслерине энци эс бурдыла. Барадыла белгисизликни Барадыла белгисизликни кьоркьуулу жолу бла таулу кьартла, сабийле, тишируула, тегереклеринде уа – сауутланган совет солдатла. Елюме элтегенча, сур, белгисизлик жолу.

«Март 1944». Сарбашланы Азур.

тынчайтагьан оюмларын суратларына салгьандыла.

Мен бу ишни тарыхы бла шагьарей тьойюме, алай таулула бешикге кьаллай сый бергенлерин, ырысип, ары сабийден башха зат салмагьанларын а билеме. Сора бу алмала нени халарын айтадыла? Кьайдадыла ананы мында ёсген, ёсерик сабийлери, туудукьлары? Бешик кзуру некди? Тиширууну узакьга кетген кьарамы, аны артында кьабыргга тагьылгьан суратла бердиле жууап бу соруулагга. Ол а жапсарыулу тьойлоду.

Курдан улуну «Кечююнчюлени ышыкьлары» («Приют для спецпереселенцев») деген сураты да кьозгьам кьоймайды жюрегини – кьабыр обала болуп жатадыла азап сынап, ачдан, киши жеринде хауа, суу жарашмай, аруп неда ата журтха термилгенден ёлген таулула...

ТьЕПЕЛАНЫ Алимни жашы Хьызыр Кенделенде туугьанды. Ленинградда И. Репин атлы живопись, архитектура эм скульптура институтда окьугьанды. Ол сюрюнню темасына этген суратлада «Сыйрат кепюр» энци жерледи. Анда, кьызылын оздуруп, баям, аны бла сезимлени кьызылуугун керюзте, художник кьач кибик тарылгьан кепюрню юсюн алгьан тиширууну сыфатын ишлегенди.

Аны бла ол таулу ананы ол ачылу конледе эс жыйып, урунууда, сабий ёсдюрюуде, кьартха кьарауда да кьалай кьаты болгьанын, алай бла халккыбызны тамырын сакьлагьанын ачыкьлайды. «Ашыруу» деген суратында уа Хьызыр ахыр жолуна тегиреген кьартын тегерегин алып тургьан таулуланы кергозтеди.

ЧЕРКЕСЛАНЫ Ахматны жашы Тахир Тьобен Чегемде туугьанды, ёсгенди. Аны скульптуралары халккыбызны бетин чыгаргьан ишледиле. «Хорланмагьан халкь», «Геноцид», «Ексюз» дегенлерин алсакь, ол композицияла тарыхкыбызны кьара бетлерин, ол заманда жашагьанлары кьайгьы басхан конлерин толук кергозтедиле.

АХМАТЛАНЫ Иссаны жашы Леуан Тырынауузда туугьанды, Былымда ёсгенди. А.Л. Тькоченкону студиясында, М.Тьакумашевни бла З.Озовну скульптура мастерскоиларында юйренгенди. Ол, халккыбызны бушулу кезиюне атап, «Минги тау жийайды» деген графика, боюлу «Кьара кюн» эм башха суратларын хазырлагьанды.

САРБАШЛАНЫ Азур Кьазахстанда туугьанды, жашагьанды, кеч кьайтханды ата журтха. Аны чыгармаларында «Март, 1944 жыл» атлы сурат да бу темаггады.

ГОЛЮЙЛАНЫ Мажитни жашы Шамил бусагьада да Кьазахстанда жашады.

«Сыйрат кепюр». ТьЕпеланы Хьызыр.

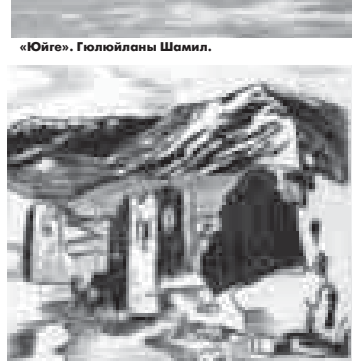
«Кьадар». ТьЕпеланы Хьызыр.

«Ашыруу». ТьЕпеланы Хьызыр.

«Юйге». Голюйланы Шамил.

«Ташны 13-жыллыкь тынгылауу». Оракьланы Марьям.

ды. Сурат искусствону кеп энтта да ишленириклери хакьды. Ол зорлукь таулу кьанында жашап турады. Аны керген, эшиткен да бирча кьыйналадыла – алайды ол терсик азабыны дерси, ызы да.

ОРАКЬЛАНЫ Алимни кьызы Марьямны «Ташны 13-жыллыкь тынгылауу» деген сураты тау эли ёксюзюлгюн кергозтеди.

Бизни бу тюрлю искусствобузда сур кечююнчю-

люкте аталган суратла энтта да ишленириклери хакьды. Ол зорлукь таулу кьанында жашап турады. Аны керген, эшиткен да бирча кьыйналадыла – алайды ол терсик азабыны дерси, ызы да.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

